GELENEKLER

Akçakışla Bucağında Eski Şeker Bayramları

Emin KUZUCULAR

Şafak ağarırken, köyün içinden bir toz bulutu yükselir, bulutlaşır, güneye doğru yavaş yavaş dağılırdı. Ceketleri dal omuz, kolları savalı erkekler, dualar mırıldanarak telaşlı adımlarla camiye koşarlardı. Selviler gibi zarif minareden Allah'a yükselen ezan sesleri. bayram günlerine özgü içtenliği ile, ruhlara ilâhi bir çağrıda bulunurdu.

Köy böylece bayrama hazırlanırdı.

Günlerce önce başlayan beden temizliği, ruh temizliği ile kucak kucağa idi. Köyün üzerinde birikip dağılan o toz bulutu sokakların temizlenmesinden meydana gelirdi. Bu gece, belki de hiç yatmayan kadınlar yolları bir baştan öbür başa süpürürlerdi. Bu usül yıllar yılı yapılabildiği için artık âdet olmuştu. Ramazan demek, sadece oruçlu olmak demek değildi. Temizlik.. bedende te-

mizlik, çevrede temizlik.

Daha bayram yaklaşmadan, kaplar kacaklar Kaldırak çayının kenarına dökülür, temiz, ince kumlarla paklanırdı. Arefe yaklaşırken, evin bütün çamaşırları evin yunağında kurulan kocaman kazanlarda ılıtılmış sularla yıkanırdı. Bu temizlik insan ruhunu doyurduğu gibi, müminlere bayrama hazırlanmanın mutluluğunu da verirdi. Hele Arefe günü tüm evdekilerin bu yunakta yıkanması bir murattı. Çünkü: hem temiz bir vücutla bayrama çıkılır, hem de Arefe suyunda yıkanınca insanın ömrü artar. Bu düşünce ile anamın başımdan her su döküşünde «Sular aşağı, oğlum yukarı» diye Tanrıya yakarışındaki içtenliği hâlâ unutamam.

Onun için bütün Arefeleri çok severim. Yunağın kapısındaki ağaçlar, cerekler, taş duvarlar allı, morlu, türlü renkteki çamaşırların kurutulduğu yerlerdi. Bu çamaşırlar killenmiş, küllenmiş ve sabunlanmışlardı. Sabun daha ziyade lüks olup varlıklı ailelede bulunduğu için, o yıllarda çoğunluk çamaşırlarını kil veya süzülmüş meşe külü ile yıkardı. Fakat bayram çamaşırları mutlaka sabunla yıkanırdı. Bu nedenledir ki o günkü çamaşırları buram buram sabun kokardı.

Bayrama temiz elbiselerle çıkmak, güzel kokular sürünmek âdetten ziyade bir dini vecibedir. Bunu iyi bilen Darendeli kokulu yağcılar (Esansçılar) köyleri gün evveli dolaşıp çoban, kekik ve gülyağlarını bol bol satarlardı. Köyün bir de mütevazi bakkalı vardı: Keleşgil'in Halil İbrahim. O kokulu yağdan iyi anardı. Bir kısmımız ona arpa, buğday, yulaf vererek yeteri kadar yağ (esans), bayram şekeri ve kolonya alırdık.

Bayram hediyeleri eve gelince en çok çocuklar neşelenirdi. Her ne kadar bayram heyecanı bir kaç gün önceden başlarsa da, Arefenin belli bir özelliği vardı. O gün çolukçocuk dahil herkes son oruca niyetlenirdi. Çünkü Arefe orucunun sevabı apayrıdır. Bazı çocuklar oruca dayanamaz, kaçamak yollardan yerlerse de kimseye söylemez, akşam olunca oruçlarını babaya, dedeye ya da nineye satar bayram harçlığını peşinen kazanır veya bir kaç övücü sözle mükâfatlarını alırlardı. Çocuk ruhunu fethetmek için bir mendil, bir kınalı bayram şekeri, yeni bir giysi yeter de artardı bile. Mükâfatını eline alan sokağa fırlar «Bak lo, bunu bana babam aldı» diye övünürlerdi. Mallarını teşhir etmek, onları kıskandırmak veya diğer mahalle çocuklarının hediyelerini kötülemekten de geri kalmazlardı.

Bayramlaşmağa gelenlere ikramda bulunmak eski bir âdettir. Çocuklara ikram Arefe gününden başlardı. Memeciğin giliği, para, şeker verilir. Büyükler bayramda daha cömert, çocuklar daha obur olurdu. Aldıkları şekerleri daha kapıdan çıkmadan ağızlarına atarlardı. Öbür eve varıp da el öperken çoktan bitirmiş olurlar, ağızlarında sadece kekremsi bir tad kalırdı. El öpme aslında hem dini bir vecibe, hem de Türkün büyüklerine saygı, küçüklerine sevgi hasletlerinden olduğu için bu iki duygu birbiriyle kucaklaşırdı âdeta. Bir çocuğun «elini öpüyüm» diye uzanırken gözlerindeki sevinç insana engin bir haz verirdi. Hele şeker alırken duyduğu mutluluk ne kadar içtendi.

Çocuklar sevinir de büyükler geri mi kalır sanki? Asıl ziyaret ve ziyafetler onlarındı. Evin keyvenesi (yemek pişiren kadın) günlerce önceden tatlılarını yapar, durmasında sakınca olmayan yemekleri de bu arada pişirirdi. Arefe günü bütün yiyecekler tamamlanırdı. Bayram gecesi yatmaz, sabaha kadar çalışırdı. Erkekler namaza giderken sıra sokakların süpürülmesine gelirdi. Evin erkeği alelacele hazırlıkları gözden geçirdikten sonra, bayram namazına yetişmek için koşar ayak evden fırlardı.

Sabah ve bayram namazları derin bir vecd ve huşu içinde kılınırdı. Duayı müteakip cemaat arasında bir kaynaşma başlar, önceden dışarı çıkmak için acele edilirdi. Bunun tek nedeni : O gün köyde bulunan garip ve yoksulları bayram yemeğine götürmek çabasıydı. Köyümüzün insanları öylesine takva sahibi ve misafirperver idiler.

Yemek fakir, fukara, zengin, eş dost karışımından meydana gelen cemaatle ve geride kalan Ramazanın tadını çıkarçıkarmak amacıyla iştahla yenirdi. Bütün çabalarıma rağmen bu geleneğin nereden

ve ne zaman geldiğine dair bir bilgi edinemedim. Kime sorduysam: «Biz böyle gördük, böyle yapıyoruz. Nesilden nesile yapılagelir bu işler» dediler. Bense İslâm dinindeki sosyal görüşle, Türk ahlâkının ilkelerindeki misafirperverliğin, cömertliğin, mertliğin karışımından doğmuş bir gelenek olarak tanımlamayı uygun bulurum.

Bayram yemeklerinin sunuluşunda ayrı bir özellik vardı. Önce çorba yenilirdi. Arkasından sütlü veya bir başka tatlı ikram edilirdi. En sonunda «Söz kesen = kaşık düşüren »mis kokulu, tere yağlı bulgur pilavı getirilirdi. Tahılın kıymeti böylece takdir edilmiş olurdu. Aynı zamanda yemeğin sona erdiğine, bunu başkasının takip etmiyeceğine de işaretti. Pilavla karnını doyuranlar gözlerini imama diker onun ağzına bakarlardı. İmam sofra duasına başlayınca, cemaat belirli duraklarda «Amin!» derdi. Sofra toplandıktan sonra oradakiler birbiriyle bayramlaşırdı. Küçükler büyüklerin ellerini öper, büyükler de küçüklerin yanak veya alınlarından öper «Gafur Allahu Gafur, bayramın mubarek olsun, çok bayramlara böylece kavuşasın» diyerek mutluluk dileğinde bulunurdu. Akranlar tokalaşır, candan ahbaplar sarılır, öpüşürdü. Sigara ve şekerini alanlar orayı terk ederlerdi.

Bayramların amacı sadece yiyip içmek veya eğlenmek değildi. Bunların yanısıra mutlaka yapılması gereken iki görev daha vardı: Birincisi küskünleri barıştırmaktı. Onlar gruplar halinde ziyaret edilir, küçük olan kimse büyüğün ayağına götürülürdü. Bunda pek nazlanma olmaz, kimse kimseye kırılmazdı. Kanlı bıçaklı dahi olanlar mutlaka barışırdı. İkinci amaç ise o yıl vefat edenleri anmaktı. Aslında bu işe Arefe gününden başlanır, mezarları ziyaret edilerek aziz ruhlarına ithafen Kur'an'ı Kerim okunur, Yasini Şerifler hibe edilirdi. Şayet Ramazan boyunca Hatim indirilmişse, son duası kabristanda yapılırdı. Bayram günü yaslı evler tek tek ziyaret edilir, baş sağlığı dilenirdi. Bu işin imamın refakatinde, gruplar halinde yapılması da âdetti. Yas evinde üç beş dakika oturulur, bir acı kahve içildikten sonra kalkılırdı. Kahveden maksat acınızı yudum yudum paylaşıyoruz demekti. Çabuk kalkılmasının nedeni de arkadan geleceklere yer ayırmak içindi. Kadınlar yaslı evlere bir kaç metre tülbent ve sabun götürürlerdi. Bunun mânası: Yasınız kefenlensin, yunsun, sabunlansın. Allah sizi bir daha böyle yaslardan korusun'du. Bir de cenazenin kalktığının üçüncü günü sabun götürülürdü ki soykalar yıkansın diye. (1) Her ikisini birbiriyle karıştırmamalı.

İşte bakın, biz bayram üzerine konuşalım derken söz dolaşıp geldi, ölüme dayandı. Bu üzüntülü sözleri burada bırakıp yine eski bayramlara dönelim.

Bayramlaşmağa gelen herkese mutlaka yemek çıkarılırdı. Bu yemekler özellikle bir geleneğin sonucu idi. Yemeklerden sonra bir de tatlı ikram edilirdi ki, amacı akraba, eş, dost arasındaki tatlılığın devamını dilemekti. Yemeklerin sırası ve çeşnisinde Sıvas sofrasının özellikleri belirirdi: Etliler, sütlüler, tatlılar ve pilavlar. Bunların yanısıra sarma, hoşaf, bayram yemeği (aşureye çok benzer) bayram bitene kadar sofraların demirbaşı idi. Belki karnı fazlaca tok olanlar yemekten kaçınabilirdi ama, tatlı mâzeret kabul etmezdi. Getirilen bir dilim baklava, bir koçan sarığı burma veya pirinçle sütten yapılmış sütlüden yememek ev sahibine hakaret sayılırdı. Bayram yemeğinin bu geleneği en ücra bir köyden, Sıvas'ın en zengin aile sofralarına kadar her yerde vardı. Bu da bize halkımızın gerçek misafirperverliğini isbata kâfidir.

Ramazan bayramında nişanlılı kızlara oğlan evi tarafından «Bayramcalık» sunulurdu. Bayramcalık altın, elbise, ayakkabı ve benzerleridir. Bu davranış hem tarafların bir araya gelmelerine vesile olur, hem de bu törelerle gelinlik kızın yüzü güldürülür, kayın baba ve kaynananın elini öpmesine zemin hazırlardı. Aksi halde böyle mutlu bir günde kayın baba ve kaynananın elini öpmeğe imkân yoktu. Taraflar ancak böyle vesilelerle birbirlerine yaklaşırlardı.

Bayram bahar ve yaz aylarına rastlarsa

daha neseli olurdu. El öpme işini bitirenler, daha doğrusu bu işi tez elden halledenler soluklarını hemen bahçelerde alırdı. Ulu ağaçların dallarına salıncaklar kurulur, maniler, türküler söylenirdi. Dere boyundaki her bahçeden atılan kahkahalar ve neşe çığlirdi köyün meydanlarında. İnsanlar şendi, lıkları birbirlerine karışırdı. Halaylar çekişakraktı, mes'uttu..

Neden oldu, nasıl oldu bilmiyorum? Bu neşe ve sevinç günleri unutulup gitti. Bir hüzündür sardı köyümüzü. Şimdi o günlerden hatıra yalnız kupkuru bir el öpme kaldı..

(1) **Soyka : Ölenin sırtından çıkan giysilere denir.**